



Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja

SOC/399
**“Ģimenes politika un
demogrāfiskās pārmaiņas”**

Briselē, 2011. gada 4. maijā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas

ATZINUMS

par tematu

**“Ģimenes politikas loma demogrāfisko pārmaiņu jomā nolūkā popularizēt
paraugprakses apmaiņu dalībvalstīs”**

(izpētes atzinums)

Galvenais ziņotājs: *Buffetaut kgs*

Galvenā līdzziņotāja: *Ouin kdze*

Ungārijas Republikas pastāvīgais pārstāvis Eiropas Savienībā *Péter Györkös* kgs 2010. gada 15. novembra vēstulē ES prezidentvalsts Ungārijas vārdā un saskaņā ar Līguma par Eiropas Savienības darbību 304. pantu lūdza Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteju izstrādāt izpētes atzinumu par tematu

“Ģimenes politikas loma demogrāfisko pārmaiņu jomā nolūkā popularizēt paraugprakses apmaiņu dalībvalstīs”.

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas Birojs 2010. gada 7. decembrī uzdeva Nodarbinātības, sociālo lietu un pilsoniskuma specializētajai nodaļai sagatavot Komitejas atzinumu par minēto jautājumu (ziņotājs — *Buffetaut* kgs, līdzziņotāja — *Ouin* kdze).

Ņemot vērā jautājuma steidzamību, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 471. plenārajā sesijā 2011. gada 4. un 5. maijā (2011. gada 4. maija sēdē) iecēla *Stéphane Buffetaut* kgu par galveno ziņotāju un *Béatrice Ouin* kdzi — galveno līdzziņotāju un ar 183 balsīm par, 3 balsīm pret un 8 atturoties, pieņēma šo atzinumu.

*

* *

1. Secinājumi un ieteikumi

- 1.1. Eiropā īstenotās ģimenes politikas centieni un saturs atšķiras, bet mērķis ir kopīgs — atbalsts ģimenēm. Visaptverošāka valsts un reģionālā politika, politika investīciju, apmācības, mājokļu un nodarbinātības jomā spēj padarīt konkrētu dalībvalsti, reģionu vai teritoriju pievilcīgu ģimenēm un radīt tām labvēlīgu vidi.
- 1.2. Ieviesto sistēmu salīdzinājums ir interesants, jo ļauj apzināt labas prakses piemērus, bet lai tā būtu pilnībā efektīva, pakalpojumu piedāvājumam un atbalsta mehānismiem jāatbilst ģimeņu, vecāku vai topošo vecāku vēlmēm. Šīs vēlmes var atšķirties dažādās dalībvalstīs atkarībā no nacionālās kultūras, sociālajiem paradumiem un tradīcijām. Tādēļ publiskajām iestādēm jācenšas izvairīties no ideoloģiskiem aizspriedumiem un jāpiedāvā pasākumi, kas personām reāli dod iespēju izvēlēties dibināt ģimeni un lemt par vēlamo bērnu skaitu.
- 1.3. Lai gan ģimenes politika nav Eiropas Savienības kompetencē, ES tomēr var ieviest tiesību aktus jomās, kas attiecas uz ģimenes dzīves saskaņošanu ar darbu, vīriešu un sievietes līdztiesību darbā un bērnu aizsardzību un audzināšanu.
- 1.4. ES ir nozīmīga loma arī saistībā ar demogrāfiskā stāvokļa un demogrāfisko pārmaiņu pārzināšanu un labas prakses piemēru apmaiņu starp dalībvalstīm.

- 1.5. Pašlaik Eiropas Savienības vadībā tiek izvērstas vairākas iniciatīvas ar tām paredzēto finansējumu, un struktūrfondi un Eiropas Sociālais fonds jau ir atbalstījis un var atbalstīt arī turpmāk ģimenēm labvēlīgu politiku.
- 1.6. Visas minētās iniciatīvas būtu vēlams labāk integrēt un to pārvaldību vai vismaz koordināciju uzticēt struktūrai, kuras uzdevums būtu noteikt vispārējo politiku un noteikt darbības un izpētes virzienus. Šo vadītāja un koordinatora funkciju no politiskā un pārvaldības viedokļa varētu uzticēt Eiropas Komisijai (jo īpaši ar Eiropas Ģimeņu alianses starpniecību), bet no zinātniskā viedokļa — *Eurofound*.
- 1.7. Ģimenes politikas un politikas, kas ietekmē ģimeni, izstrādē gan Eiropas Savienības, gan dalībvalstu līmenī vajadzētu iesaistīt ģimeņu pārstāvības apvienības.
- 1.8. Lielākajai daļai Eiropas līmeņa politikas jomu ir tieša ietekme uz ģimenes dzīvi. Tāpēc EESK iesaka transversāli iekļaut ģimenes dimensiju visās Eiropas politikas jomās, jo sevišķi ietekmes novērtējumos, kas ir nepieciešami visiem ES tiesību aktiem¹ un iekļaut minēto dimensiju visu pašreizējo politiku, kuras ir jāpārskata, novērtējumos.
- 1.9. Komiteja pauž stingru atbalstu idejai pasludināt 2014. gadu par Eiropas ģimeņu gadu.

2. Ievads — demogrāfiskā situācija

- 2.1. Eiropas ģimenēs notiek pārmaiņas: jau vairākas desmitgades dzimstības līmenis ir zemāks nekā nepieciešams paaudžu nomaiņai², sievietēm pirmais bērns dzimst vēlāk, pieaug šķiršanos skaits, viena vecāka ģimeņu vai ģimeņu bez stabiliem ienākumiem īpatsvars, pagarinās dzīves ilgums, pieaug arī vecāka gadagājuma aprūpējamu cilvēku skaits, kas lielā mērā izriet no demogrāfiskajām tendencēm. Ģimenes struktūru pārmaiņas rada jaunus uzdevumus, kuri jāņem vērā, izstrādājot un koordinējot un īstenojot ģimenes politiku.
- 2.2. Vienlaikus ar lielas ģimenes sarukšanu līdz nukleārajai ģimenei, citastarp, tādu iemeslu dēļ kā urbanizācija un izmaiņas dzīvesveidā, radās individuālistiska attieksme, jaunas sociālās grupas, kurās ir lielāka riska un sociālās atstumtības varbūtība. Tie ir ilgtermiņa bezdarbnieki, viena vecāka ģimenes, trūcīgie darba ņēmēji un trūcīgie bērni vai tādi, kurus apdraud nabadzība. Diemžēl šīs parādības skar visu Eiropas sabiedrību. Tiek lēsts, ka nabadzība un sociālā atstumtība skar 17% Eiropas iedzīvotāju, un tas ietekmē ģimenes politiku.
- 2.3. Lai gan dzimstības rādītājs ir zem paaudžu nomaiņas sliekšņa visā Eiropas Savienībā, pastāv atšķirības gan dalībvalstu, gan to dažādo reģionu demogrāfiskajā situācijā, gan ģimenes atbalsta politikā. Jāatzīmē arī lielās atšķirības katras dalībvalsts demogrāfiskajā blīvumā, jo dažos reģionos ir pārāk liels iedzīvotāju blīvums, bet citos iedzīvotāju skaits samazinās, radot

¹ EESK atzinuma par tematu "Paaudžu solidaritātes veicināšana" 4.8. punkts (OV C 120, 16.05.2008., 66. lpp.).

² Parādība, ko demogrāfi sauc par "demogrāfisko ziemu".

problēmas reģionālās attīstības jomā un sabiedrisko pakalpojumu, ieskaitot ģimenēm paredzētus pakalpojumus, sniegšanā. Eiropas Savienības devīze “Vienoti dažādībā” šajā saistībā tāpēc ir jo sevišķi pamatota. Lai gan gados vecāku cilvēku īpatsvara pieaugumam, t.s. sabiedrības novecošanai, ir pozitīvs iemesls, proti, cilvēki dzīvo ilgāk un viņiem ir labāka veselība, ir arī otrs, negatīvāks iemesls: tā kā būtiski samazinās dzimstība, nenotiek paaudžu nomaiņa.

- 2.4. Neviena dalībvalsts nerasniedz paaudžu nomaiņas sliekšni³, pat ja divas — Francija un Īrija ir ļoti tuvu tam. ASV dzimstība gandrīz ir sasniegusi šo sliekšni, bet dzimstība ES ir vidēji par ceturto daļu zemāka par minēto sliekšni.
- 2.5. Šajā vispārējā situācijā atšķirības ir ļoti lielas. Astoņpadsmit dalībvalstīs iedzīvotāju skaita dabiskais pieaugums ir pozitīvs (dzimstība pārsniedz mirstību), bet deviņās dalībvalstīs iedzīvotāju skaita dabiskais pieaugums ir negatīvs, mirstībai pārsniedzot dzimstību (pieaugošā secībā: Portugāle, Igaunija, Itālija, Latvija, Lietuva, Ungārija, Rumānija, Bulgārija, Vācija).
- 2.6. Tendences maiņa ir galvenokārt atkarīga no kopējā dzimstības rādītāja ievērojamas palielināšanas. Migrācijas plūsmām arī ir ietekme, bet tā problēmu neatrisinās, jo imigranti ne vienmēr apmetas vietās, kur ir zems dzimstības līmenis, pie tam arī paši imigranti noveco. Turklāt saistībā ar imigrāciju ir jāsteno aktīva integrācijas politika, lai izvairītos no kopienu līdzāspastāvēšanas problēmām, kas ir vēl jutīgākas uzņēmējās valstīs ar vāju demogrāfijas dinamiku.

3. **Krīzes ietekme uz ģimenēm**

- 3.1. Ekonomikas krīze radīja virkni seku, kas negatīvi ietekmēja daudzu ģimeņu dzīves apstākļus un apgrūtināja nepieciešamā atbalsta sniegšanu. Stāvoklis ekonomikā pirmām kārtām ietekmēja nodarbinātību un līdz ar to daudzu mājsaimniecību resursus.
- 3.2. Šīs krīzes un daudzu dalībvalstu publisko finanšu kritiskā stāvokļa dēļ valdības var būt spiestas grozīt vai atlikt atsevišķu ģimenes politikas normu ieviešanu.
- 3.3. Lielākā daļa valstu iekšējās politikas jomu tieši attiecas uz ģimenēm vai ietekmē tās. Tā ir sociālās atstumtības novēršanas politika, apmācības, mājokļa, sabiedriskā transporta, enerģētikas, sociālās palīdzības, izglītības, nodarbinātības u.c. politikas jomas. Tas liecina, ka ir vajadzīga šo politikas jomu transversāla uzraudzība, ņemot vērā to ietekmi uz ģimenēm (*family main-streaming*)⁴.

³ Paaudžu nomaiņas sliekšnis ir 2,1 bērns katrai sievietei Eiropas Savienībā. Rādītājs 0,1 bērns tiek izskaidrots ar vajadzību kompensēt nesamērīgi lielo vīriešu kārtas jaundzimušo skaitu un to meiteņu skaitu, kas nenodzīvo līdz reprodūktīvā vecuma sasniegšanai.

⁴ EESK atzinuma par tematu “Paaudžu solidaritātes veicināšana” 4.8. punkts (OV C 120, 16.05.2008., 66. lpp.).

4. Daudzveidīgas politikas ģimenes atbalstam

- 4.1. Vispārējā ģimenes politika ietver fiskālos pasākumus, pabalstus ģimenēm, pasākumus vīriešu un sieviešu profesionālās vienlīdzības veicināšanai, pakalpojumus bērnu un aprūpējamu cilvēku atbalsta un aprūpes jomā, ģimenes tiesības vecuma pensiju sistēmā, kā arī iespēju saskaņot ģimenes dzīvi ar darbu: bērna kopšanas atvaļinājumi, nepilna darba laika izvēle. Šādas politikas ir visās Eiropas Savienības dalībvalstīs, pat ja atkarībā no valsts uzsvars ir likts uz dažādiem aspektiem vai tā ir veidota vairāk kā sociālā nevis ģimenes politika. Šī daudzveidība nepārsteidz, jo tradīcijas, vajadzības, sociālās vai pat filozofiskās pieejas, kā arī ģimeņu vēlmes dažādās valstīs ir atšķirīgas.
- 4.2. Šo politikas jomu motivācija arī atšķiras: dažkārt tā ir morāla vai pilsoniska, citkārt vairāk saimnieciska vai politiska, vai arī vērsta uz dzimstības palielināšanu. Neatkarīgi no motivācijas galvenais faktors tajās ir bērnu morālā, veselības un izglītības labklājība, tāpat kā iespēja vecākiem audzināt tik daudz bērnu, cik viņi vēlas, un saskaņot ģimenes pienākumus ar profesionālo un sociālo dzīvi.
- 4.3. Skandināvijas valstīs jau kopš 70-ajiem gadiem īpaša uzmanība pievērsta tēva un mātes līdztiesībai gan profesionālajā dzīvē, gan ģimenes pienākumu veikšanā un izstrādāta sociālā un profesionālās apmācības politika, kas ļauj labāk saskaņot ģimenes dzīvi ar darbu, kā ar atvieglo atgriešanos darbā pēc bērna kopšanas atvaļinājuma. Zviedrijā šīs politikas pamatā bija svarīgas reformas tādās jomās kā bērna kopšanas atvaļinājumi, mazu bērnu aprūpes publiskie pakalpojumi, īpaša nodokļu sistēma ģimenēm (kopīga nodokļa uzlikšana tika atcelta 1971. gadā) un ģimenes tiesību akti. Īstenotā ģimenes politika balstās uz trīs aspektiem: tiešs atbalsts ģimenēm, atbalsts strādājošiem vecākiem (apmaksāti bērna kopšanas atvaļinājumi) un bērna kopšanas atvaļinājuma tiesību sadalījums starp tēvu un māti. Tā rezultātā tika panākts augsts sieviešu nodarbinātības līmenis, palielināta tēvu līdzdalība mazu bērnu aprūpē, dzimstības līmenis, kas ir augstāks par ES vidējo līmeni, un bērnu nabadzības samazināšanās. Somijā 1988. gadā ieviests pabalsts bērnu aprūpei mājās; līdzīgs pabalsts 1998. gadā izveidots Norvēģijā, lai nodrošinātu vecākiem, kas audzina bērnus uz pilnu slodzi, atzišanu un līdzekļus.
- 4.4. Nīderlandē būtiska nozīme ir nepilnam darba laikam, lai vairāk laika varētu veltīt bērnu audzināšanai; šo nepilno darba laiku vairāk nekā citur izmanto tēvi. Tomēr, lai gan 73,2% vīriešu strādā pilnu darba laiku, šādā situācijā ir tikai 45,9% sieviešu. Nepilnu darba laiku bērnu audzināšanas nolūkā izmanto 19% tēvu, un tas ir daudz vairāk nekā citviet Eiropā, taču mātēm šis rādītājs ir 41%. Šo iespēju var izmantot līdz bērns sasniedz astoņu gadu vecumu un to papildina nodokļu atlaide EUR 704 apmērā mēnesī. Laika kredīts ir vienāds ar darba stundu skaitu nedēļā, kas reizināts ar 26, un tas attiecas uz vienu bērnu un ir kumulatīvs. Tāpēc bērnu aprūpes pakalpojumus var izmantot uz nepilnu laiku.
- 4.5. Francijā ģimenes politika ir sena un tai raksturīga liela stabilitāte laikā neatkarīgi no tā, kādai politiskajai partijai ir vara, kā arī kombinācija, kas ietver finansiālus pabalstus, ģimenēm atbilstīgu nodokļu režīmu, pasākumus pensiju sistēmā, darba tiesību noteikumus, kuri paredz

īpašus apmaksātus atvaļinājumus, aprūpes sistēmu bērniem no 0 līdz 3 gadu vecumam un bezmaksas pirmsskolas izglītības iestādes no trīs gadu vecuma. Ģimenes politikai Francijā vēl raksturīgs tas, ka politikas īstenošanas pilnvaras ir piešķirtas ne tikai valstij, bet arī reģioniem un pilsētām neatkarīgi no to politiskajiem uzskatiem. Ģimenes politikas daudzas jomas, piemēram, bērnu aprūpes vai ģimeņu atbalsta sistēmas, tiek īstenotas vietējā un reģionālā līmenī, papildinot valsts politiku. Ģimenes pabalsti ir paredzēti, lai kompensētu ģimenei izdevumus par katru bērnu un atbalstītu skaitliski lielas ģimenes. Tie tiek piešķirti visām ģimenēm neatkarīgi no ienākumiem saskaņā ar universāluma principu. Pabalsti ir paredzēti bērniem, un tā ir ģimenes politikas atšķirība no sociālās politikas. Rezultātā Francija ir viena no Eiropas valstīm, kur gan sieviešu nodarbinātības līmenis, gan dzimstības līmenis ir visaugstākais. Jautājums par bērnu aprūpes veida brīvu izvēli ir būtisks aspekts Francijas ģimenes politikā, bet, lai būtu brīva izvēle, ir vajadzīgas izvēles iespējas, proti, aprūpes sistēmu pietiekams piedāvājums.

- 4.6. Apvienotajā Karalistē politika ir vairāk un efektīvāk vērsta uz ģimeņu un bērnu nabadzības apkarošanu, un ir vispārpieņemts, ka valstij nav jāiejaucas personiskās dzīves izvēles jautājumos. Šī politika tiek piemērota apstākļos, kur darba tirgus elastīgums ļauj mātēm diezgan viegli atrast darbu, un šī lielā elastība ļauj arī rast risinājumus attiecībā uz ģimeņu ļoti neviendabīgajām vēlmēm. Dzimstības līmenis to sieviešu vidū, kas vairāk pievēršas ģimenes dzīvei, ir aptuveni divas reizes augstāks nekā to sieviešu vidū, kuras vairāk iesaistās profesionālajā dzīvē.
- 4.7. Vācijā, kurā demogrāfiskais stāvoklis ir kritisks, vairākus gadus tiek īstenota vērienīga politika darba un ģimenes dzīves saskaņošanai gan praksē, gan mainot attieksmi, jo pret strādājošiem vecākiem attieksme bija samērā negatīva. Bērnu aprūpe ir paplašināta un pagarināta laika ziņā, un ir ieviests četrpadsmit mēnešu bērna kopšanas atvaļinājums, kura laikā maksā divas trešdaļas no pilnas algas. Minētajiem pasākumiem ir pievienoti īpaši mērķorientēti pabalsti bērnu nabadzības apkarošanai, papildinot ienākumus.
- 4.8. Veiktie pētījumi katrā ziņā skaidri parāda, ka augsts sieviešu nodarbinātības līmenis bieži vien iet rokā ar augstu vai relatīvi augstu dzimstības līmeni, ja ir dotas iespējas saskaņot darbu ar ģimenes dzīvi. Pēc demogrāfiskās pārejas perioda, kad mirstības — jo īpaši jaundzimušo, bērnu un pusaudžu, kā arī māšu mirstības — līmenis ievērojami pazeminājās, vispārēji uzlabojās attieksme pret higiēnu un arvien lielākam skaitam cilvēku radās iespēja izvēlēties, kad laist pasaulē bērnu, pēcpārejas periodam ir raksturīgi, ka abi vecāki strādā ārpus mājām. Tomēr pilna laika nodarbinātības līmenis tēviem joprojām ir augstāks nekā mātēm, jo sevišķi, ja piekļuve pakalpojumiem un apmaksātiem bērna kopšanas atvaļinājumiem ir nepietiekama.

5. Dažādi scenāriji

- 5.1. Pašreizējā Eiropas Savienības demogrāfiskajā situācijā ir ļoti svarīgi apzināt iepriekšējās politikas ietekmi uz dzimstības līmeni. Ir iespējami vairāki demogrāfiskās attīstības scenāriji.

- 5.2. Pirmā scenārija pamatā ir attīstība atbilstoši pašreizējām tendencēm. Eiropas Savienībā saglabātos situācija, kurā dzimstības līmenis ir zemāks par paaudžu nomaiņai vajadzīgo līmeni un ļoti atšķirīgs katrā dalībvalstī. Iedzīvotāju skaits nedaudz palielinātos demogrāfiskās inerces rezultātā, bet šī tendence izzustu paredzamā mūža ilguma palielināšanās un migrācijas līdzsvarotības dēļ. Šajā gadījumā ES būtu vērojama būtiska sabiedrības novecošana, neraugoties uz migrāciju (“strukturālas” sekas), un gados vecāku iedzīvotāju skaita ievērojama palielināšanās, t.s. gerontopieaugums vai sabiedrības novecošana (“tendences” sekas), kā arī darbaspēka iespējama samazināšanās, neraugoties uz pensionēšanās vecuma paaugstināšanu. Bez tam aptuveni pusē ES valstu varētu samazināties iedzīvotāju skaits.
- 5.3. Šāds stāvoklis saasinātu demogrāfiskās atšķirības dalībvalstu vidū un apdraudētu Eiropas Savienības kohēziju, jo valsts politika un iedzīvotāju prasības dažādās valstīs varētu ļoti stipri atšķirties atkarībā no to demogrāfiskās situācijas.
- 5.4. “Katastrofas” scenārijā pastiprinātos demogrāfiskā ziema, kad mirstība ievērojami pārsniegtu dzimstību! Šajā gadījumā ārkārtīgi zema dzimstība (pusē zem paaudžu nomaiņas robežvērtības) — šāds līmenis jau ir dažās ES daļās — iespējamā kombinācijā ar dzīves ilguma palielināšanos virs 65 gadiem novestu pie sabiedrības pārmērīgas novecošanas. Šādai ievērojami novecojušai sabiedrībai vairs nebūtu līdzekļu, lai nodrošinātu gados vecākajiem iedzīvotājiem vajadzīgo finansiālo un veselības aprūpes atbalstu.
- 5.5. “Katastrofas” scenārija abu minēto aspektu rezultātā gados jauni mācību iestāžu absolventi emigrētu no novecojošās Eiropas Savienības uz dinamiskākām valstīm, savukārt imigrācijai būtu tendence samazināties, jo Eiropa zaudētu savu pievilcīgumu tādēļ, ka tā kļuvusi mazāk dinamiska, nabadzīgāka, ar samilzušām budžeta un sociālo kontu līdzsvarotības problēmām.
- 5.6. Tādējādi Eiropas Savienībā izveidotos ļoti nelīdzsvarota vecuma piramīda, kur gados vecāki iedzīvotāji būtu lielā pārsvarā pār gados jaunākajiem un darbaspēks strauji samazinātos un novecotu.
- 5.7. Visbeidzot trešais, optimistiskāks demogrāfiskās atjaunotnes scenārijs vai “demogrāfiskais pavasaris”. Šajā gadījumā dzimstības līmenis atkal pieaugtu un tuvotos paaudžu nomaiņas robežvērtībai. Pieaugošais dzimstības līmenis stimulētu tautsaimniecības dažādās nozares. Tādējādi ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits, kas samazinājās, nākamajā paaudzē sāktu atkal pieaugt. Šī demogrāfiskā dinamika nozīmētu arī ekonomikas dinamiku, palīdzot finansēt sociālās nodrošināšanas jomu. Eiropas Savienība no jauna kļūtu pievilcīga tās iedzīvotājiem, kuriem vairs nebūtu vēlšanās emigrēt, un tā būtu pievilcīga arī kvalificētākiem imigrantiem.
- 5.8. Protams, šie scenāriji nav prognozes, bet vienkāršas hipotēzes, kas ļauj izstrādāt atbilstīgu politiku, lai uzlabotu pašreizējo stāvokli un izvairītos no ļaunākā.

6. **Vai dzimstības līmeņa atšķirības ir izskaidrojamas ar atšķirīgajām ģimenes atbalsta politikām?**

6.1. Visas dalībvalstis īsteno virkni politikas jomu, kas kopā veido ģimenes politiku, neatkarīgi no tā, kā tā tiek dēvēta⁵. Īstenotās politikas mērķi ir dažādi:

- samazināt nabadzību un saglabāt ģimeņu ienākumu līmeni;
- atbalstīt pirmsskolas vecuma bērnus un bērna izaugsmi;
- veicināt darba un privātās dzīves saskaņošanu;
- apmierināt prasību par dzimumu līdztiesību;
- ļaut vecākiem vai topošajiem vecākiem lemt par bērnu skaitu un laiku, kad viņi vēlas bērnu, paaugstinot tādējādi dzimstības līmeni.

6.2. Ja mēs gribētu klasificēt valstis pēc tajās īstenotās politikas un noteikt kategorijas, varētu teikt, ka ir šādas valstis:

- valstis ar vāju ģimenes politiku un dzimstības līmeni, kas ir zemāks par ES vidējo līmeni;
- valstis ar ģimenes vajadzībām nepielāgotu ģimenes politiku un dzimstības līmeni, kas ir zemāks par ES vidējo līmeni;
- valstis, kurās atbalsts ģimenēm IKP izteiksmē ir zemāks vai vienāds ar Eiropas Savienības vidējo, bet kurās dzimstības līmenis ir augstāks par vidējo līmeni;
- valstis ar stipru ģimenes politiku un dzimstības līmeni, kas ir augstāks par ES vidējo līmeni⁶.

Tas norāda, ka īstenotā politika ietekmē dzimstības līmeni atkarībā no elementiem, kas ir šīs politikas pamatā.

6.3. Ģimenes politikas salīdzinājums ir lietderīgs, jo ļauj apzināt labas prakses piemērus, bet lai minētās sistēmas būtu pilnībā efektīvas, pakalpojumu piedāvājumam un atbalsta (sevišķi finanšu un/vai nodokļu jomā) mehānismiem jāatbilst ģimeņu, vecāku vai topošo vecāku vēlmēm. Šīs vēlmes var atšķirties dažādās dalībvalstīs atkarībā no nacionālās kultūras, sociālajiem paradumiem un tradīcijām. Tādēļ publiskajām iestādēm jācenšas izvairīties no ideoloģiskiem aizspriedumiem un jāierosina pasākumi, kas ģimenēm reāli dod iespēju izvēlēties dibināt ģimeni un lemt par vēlamo bērnu skaitu. Minētie pasākumi jāpielāgo, ņemot vērā iedzīvotāju blīvuma reģionālās atšķirības. Ievērojot minētās atšķirības, datus var izmantot, lai izstrādātu informācijas un paraugprakses apmaiņas sistēmu. Tomēr publisko iestāžu pasākumi ir pilnībā pamatoti, jo ģimene, kurā veidojas cilvēkkapitāls⁷, ir jebkuras

⁵ EESK atzinuma par tematu "Ģimene un demogrāfiskās izmaiņas" 7. punkts (OV C 161, 13.07.2007., 66. lpp.).

⁶ "Paziņojums Pārdomu grupai par Eiropas Savienības nākotni (vadītājs- *Felipe Gonzales* kgs)" – *Gérard-François Dumont*, "ES demogrāfijas pētījums" – <http://www.diploweb.com/UE-Prospective-demographique.html>

⁷ EESK atzinuma par tematu "Ģimene un demogrāfiskās izmaiņas" 6.4. punkts (OV C 161, 13.07.2007, 66.lpp.) un "Paaudžu solidaritātes veicināšana" 3.11. punkts (OV C 120, 16.05.2008, 66. lpp.).

sabiedrības pamats. Tas bija redzams krīzes laikā, kad ģimenes bieži vien uzņēmās sociālā šoka mazinātājas lomu.

7. Ģimenes politikas panākumu galvenie elementi

7.1. Ģimenes atbalsta politikas ir atšķirīgas, tomēr veiksmīgai politikas īstenošanai ir šādas kopīgas iezīmes:

- tādu pasākumu īstenošana, kas ļauj saskaņot profesionālo un ģimenes dzīvi (bērnu aprūpes struktūru kvalitāte, jo sevišķi mazu bērnu aprūpes publiskās infrastruktūras, atbalsts ģimenei, nodrošinot visu apgādājamo personu aprūpi, elastīgums darba organizācijā, īpaši atvaļinājumi), ņemot vērā, ka šie pasākumi jāpielāgo valstu apstākļiem un tiem jāatbilst vecāku vēlmēm un bērnu emocionālajām, psiholoģiskajām un fiziskajām vajadzībām;
- preventīvie pasākumi un ģimeņu nabadzības apkarošana;
- īstenotās politikas nepārtrauktība, neraugoties uz politiskajām pārmaiņām, un tās universālums (to īsteno bērnu interesēs neatkarīgi no ģimenes ienākumiem). Šis pastāvības aspekts ir ārkārtīgi svarīgs, jo ģimene ir ilgtermiņa projekts. Atbilstoša un nepārtraukta ģimenes politika ir ilgtspējīgas attīstības elements;
- ģimenes atzīšana, kā arī tās nozīmes un izdevušās ģimenes dzīves vērtības celšana. Mūsdienu sabiedrībā veiksmē parasti tiek uztverta kā individuāla un profesionāla, tomēr pastāv arī citi personīgās veiksmes veidi, kas saistīti ar citiem cilvēkiem un labumu sabiedrībai, piemēram, izdevusies ģimenes dzīve, panākumi sabiedriskajā vai kultūras jomā; tos vajadzētu vairāk popularizēt plašsaziņas līdzekļos⁸ un valstu izglītības sistēmās.
- daudz bērnu ģimeņu īpašais stāvoklis.

7.2. Līdztekus ģimenes politikas (vārda tiešajā nozīmē) aspektiem, viennozīmīgi ļoti svarīgas ir divas citas politikas jomas, t.i., nodarbinātības politika un mājokļu politika⁹. Bez darba un bez mājokļa ir grūti uzņemties atbildību par ģimenes dibināšanu. Lai dibinātu ģimeni, ir vajadzīga minimāla pašlāvība uz nākotni. Augsts jauniešu bezdarba līmenis vai pagaidu darba līgumi var būtiski ietekmēt paaudžu nomaņu, jo vajag daudz laika, lai izaudzinātu bērnus, bet grūtniecībai labvēlīgā vecuma periods ir īss. Šā iemesla dēļ vajadzētu pievērst uzmanību to studentu un jauniešu stāvoklim, kuri jau ir vai vēlas kļūt par vecākiem.

7.3. Ja ģimenes politika tiek īstenoja ilgtermiņā un reāli atbilst ģimeņu vēlmēm, tā labvēlīgi ietekmē bērnu un vecāku personības attīstību, sociālās dzīves harmoniju un dzimstības līmeņa paaugstināšanos.

⁸ EESK atzinuma par tematu "Ģimene un demogrāfiskās izmaiņas" 8.15. punkts (OV C 161, 13.07.2007, 66.lpp.) un "Paaudžu solidaritātes veicināšana" 3.13. punkts (OV C 120, 16.05.2008, 66. lpp.).

⁹ EESK atzinuma par tematu "Ģimene un demogrāfiskās izmaiņas" 4.6. punkts (OV C 161, 13.07.2007., 66. lpp.).

- 7.4. Pasaules Māšu kustības nesēn veiktā aptauja, kurā tika aptaujātas 11 000 mātes, parāda viņu prioritātes:
- pirmkārt, darba un ģimenes dzīves saskaņotība;
 - otrkārt, mātes lomas nozīmes atzīšana sabiedrībā;
 - treškārt, vairāk laika, ko veltīt bērniem.
- 7.5. Būtu interesanti veikt līdzīgu aptauju tēvu vidū, jo minētās trīs prioritātes varētu attiecināt arī uz viņiem, jo sevišķi tēva nozīmes atzīšanu, kas viņus rosinātu vairāk iesaistīties ģimenes dzīvē¹⁰. Šajā sakarā interesanti ir nesēnie priekšlikumi, lai rosinātu tēvus ņemt bērna kopšanas atvaļinājumu vai pat noteikt obligātu un apmaksātu paternitātes atvaļinājumu, jo tie ir daļa ne vien no nepieciešamās paternitātes prestiža palielināšanas, bet arī no nepieciešamās tēvu atbildības, sevišķi šķiršanās gadījumā. Šajā sakarā būtu lietderīgi apkopot labas prakses piemērus uzņēmumos, kas elastīgi organizē darbu, ņemot vērā vecāku pienākumus pret bērnu. Uzņēmumu sociālajā atbildībā ietilpst atbalsts darba un ģimenes dzīves saskaņošanai. Šādi pasākumi tiek īstenoti tieši uzņēmumos. Būtu interesanti ar Veselības un sociālo lietu ministrijas atbalstu ieviest logotipu uzņēmumiem, kas ir “draudzīgi” ģimenēm, kā tas jau ir izdarīts Spānijā¹¹.
- 7.6. Komiteja iepriekšējā atzinumā¹² ir ierosinājusi “paredzēt iniciatīvas, lai vecvecāki un citi tuvi radnieki varētu nodarboties ar bērniem, ja strādājoši vecāki to vēlas un ja tas ir bērna interesēs”. Attiecībā uz ģimenei veltīto laiku EESK jau ir pieņēmusi principu, saskaņā ar kuru “ikvienam ir jādod iespēja (...) izmantot pietiekami ilgu "laika" kredītu, lai veltītu laiku ģimenei, (...). Tiem, kas vēlas izmantot šo laiku (finansējot to kā pensiju) aktīvās darba dzīves periodā, būtu jādod iespēja aiziet vēlāk pensijā”¹³. Tādējādi, ja darbs ārpus mājām ir nepilna darba laika darbs vai uz laiku pārtraukts, ienākumu samazināšanās nebūtu pārlieku krasa. Būtu vēlams veikt precīzu saimniecisko aplēsi, lai īpaši noteiktu ietaupījumus, kas veikti kolektīvajās bērnu aprūpes sistēmās, kurus varētu izmantot, lai, aprēķinot pensijas, ņemtu vērā laiku, kas veltīts bērnu izglītošanai. Svarīgi ir arī garantēt vecvecāku tiesības attiecībā uz viņu mazbērniem.
- 7.7. Lai izstrādātu vajadzībām atbilstošu ģimenes politiku, būtu jāveic aptaujas par jauniešu vēlmēm, pārmaiņām saistībā ar ģimeņu lielāku mobilitāti, saikni starp jauniešu piekļuvi mājoklim lēmumu dibināt ģimeni vai arī par jaunu ģimenes modeļu ietekmi uz dzimstību. Šīs aptaujas būtu lietderīgas, jo ļautu labāk apzināt ģimeņu vēlmes, un tas ir viens no īstenotās politikas galvenajiem faktoriem.

¹⁰ EESK atzinuma par tematu “Ģimene un demogrāfiskās izmaiņas” 8.11. punkts (OV C 161, 13.07.2007., 66. lpp.).

¹¹ http://www.en.aenor.es/aenor/certificacion/resp_social/respEFR.asp

¹² EESK atzinuma par tematu “Pasākumu ieviešana, lai veicinātu drošības un veselības aizsardzības darbā uzlabošanu strādājošām grūtniecēm, sievietēm, kas strādā pēcdzemdību periodā, vai strādājošām sievietēm, kas baro bērnu ar krūti” 1.12. punkts, OV C77/102, 17.11.2009.

¹³ EESK atzinuma par tematu “Dzimumu līdztiesība, ekonomikas izaugsme un nodarbinātības līmenis” 4.2.6.2. punkts (OV C 318/15, 23.12.2009., 66. lpp.).

8. **Kāda ir ES loma?**

8.1. Ģimenes politika nav Eiropas Savienības kompetencē. Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 9. pantā ir skaidri noteikts, ka ģimenes tiesības reglamentē valstu tiesību akti. Tomēr ES var izstrādāt tiesību aktus jomās, kas attiecas uz ģimenes dzīves saskaņošanu ar darbu, savukārt sociālie partneri var vienoties par līgumiem, kuri kļūs par direktīvām. Tā tas bija attiecībā uz bērna kopšanas atvaļinājumu, kā arī debatēs par grūtniecības un dzemdību atvaļinājuma ilgumu. Eiropas Savienība var arī izstrādāt tiesību aktus vīriešu un sieviešu profesionālās līdztiesības jomā, kas ir viens no ģimenes politikas komponentiem, kā arī par bērna aizsardzību un audzināšanu, pamatojoties uz Eiropas Komisijas nesen izstrādāto programmu par bērna tiesībām¹⁴.

8.2. Stratēģijā "Eiropa 2020" izvirzīto mērķi attiecībā uz vīriešu un sieviešu nodarbinātības līmeni varēs sasniegt tikai tad, ja to papildina ģimenes politika, kas ļauj vīriešiem un sievietēm audzināt tik daudz bērnu, cik viņi vēlas, vienlaikus strādājot. Pašlaik lielākajā daļā ES valstu tas tā nav.

8.3. Eiropas Savienībai var būt nozīmīga loma saistībā ar demogrāfiskā stāvokļa un demogrāfisko tendenču pārzināšanu, ģimenes atbalsta politikas novērtēšanu, ieskaitot valstu politiku un vietējā līmenī īstenotu ģimenes atbalsta politiku, un labas prakses piemēru apmaiņu starp dalībvalstīm.

8.4. Eiropas Ģimeņu alianse, kas tika aizsākta Vācijas prezidentūras laikā, paredzēja izveidot novērošanas centru, kurš joprojām nav sācis darboties.

8.5. Pašlaik Eiropas Savienības vadībā tiek izvērstas vairākas iniciatīvas ar tām paredzēto finansējumu:

- ekspertu grupa par demogrāfijas jautājumiem;
- Eiropas forums par demogrāfijas jautājumiem;
- paraugprakses darbsemināri;
- ekspertu tīkls ģimenes politikas jautājumos;
- Eiropas Ģimeņu alianses interneta portāls;
- reģionālie semināri.

Kopējais finansējums šiem pasākumiem ir aptuveni 500 000 *euro*, un minētajiem pasākumiem var pievienot Ģimenes foruma izpētes projektu, kas tuvojas nobeigumam, citus projektus demogrāfijas jomā, kuros pētīti arī ar ģimeni saistīti jautājumi, un ESAO datu bāzi.

8.6. Visas minētās iniciatīvas būtu vēlams labāk integrēt un to pārvaldību vai vismaz koordināciju uzticēt struktūrai, kuras uzdevums būtu noteikt vispārējo politiku un noteikt darbības un izpētes virzienus. Tā kā pašreizējā situācija neveicina jaunu autonomu struktūru izveidošanu

¹⁴ COM(2011) 60 galīgā redakcija.

Eiropas Savienībā, šo vadītāja un koordinatora funkciju no politiskā un pārvaldības viedokļa varētu uzticēt Eiropas Komisijai (ar Eiropas Ģimeņu alianses starpniecību), bet no zinātniskā viedokļa — *Eurofound*, kas, būdama Eiropas Savienības trīspusējā aģentūra, pilnībā atbilst šai funkcijai. Tādējādi, izmantojot visu Eiropas Savienības līmenī īstenojamo iniciatīvu efektīvu koordināciju, dalībvalstīm būtu pieejama plaša datu bāze. Bez tam Ģimeņu aliansei vajadzētu sazināties un sadarboties ar struktūrām un pasākumiem, kuros izmanto atklāto sociālās koordinācijas metodes, par ko izpēti jau veic Eiropas Komisija un ieinteresētās puses.

- 8.7. Eiropas Sociālais fonds un Reģionālās attīstības fonds jau ir palīdzējuši dažās dalībvalstīs īstenot pasākumus ģimenes politikas jomā. Jāapsver veids, kā šāda veida iniciatīvas varētu izvērst turpmāk. Ģimenes politika jāiekļauj arī Forumā cīņai pret nabadzību.
- 8.8. Tāpat būtu lietderīgi pētniecības¹⁵ un inovācijas programmā paredzēt finansējumu demogrāfijas studijām un pētījumiem, kā arī socioloģijai, antropoloģijai un filosofijai, kas arī saistītas ar ģimenes tematiku. Turklāt vajadzētu veikt apsekojumu par īstenošanās ģimenes atbalsta politikas efektivitāti un ietekmi. Šajā sakarā būtu vēlams, lai Ģimenes foruma darbība netiktu izbeigta, bet, gluži pretēji, kļūtu pastāvīga, kā to vēlas visas apvienības un ieinteresētās puses, kas darbojas ģimenes jomā.
- 8.9. Ģimenes politikas vai politikas, kas ietekmē ģimeni, izstrādē gan Eiropas Savienības, gan dalībvalstu līmenī vairāk vajadzētu iesaistīt ģimeņu pārstāvības apvienības.
- 8.10. Visi Eiropas iedzīvotāji bija vai ir kādas ģimenes locekļi, lai kāds arī nebūtu šīs ģimenes liktenis vai vēsture un ģimeņu vispārējā attīstība pēdējās desmitgadēs. Neviens nedzimis spontāni, un visas sabiedriskās domas aptaujas liecina, ka ģimenes solidaritāte joprojām ir Eiropas iedzīvotāju pamatvērtību saraksta pašā augšgalā. Daudzas Eiropas līmenī pieņemtās politikas jomas tieši ietekmē ģimeņu dzīvi (brīva personu pārvietošanās, nodarbinātība un sociālā aizsardzība, vides un patērētāju tiesību aizsardzība, PVN īpašas likmes noteikšana precēm, ko iegādājas bērniem¹⁶, plašsaziņas līdzekļu politika vai izglītības, kultūras un sociālās programmas).
- 8.11. Tāpēc EESK iesaka transversāli iekļaut ģimenes dimensiju visās Eiropas politikas jomās, jo sevišķi ietekmes novērtējumos, kas ir nepieciešami visiem ES tiesību aktiem¹⁷. un iekļaut minēto dimensiju visu pašreizējo politiku novērtējumos ar mērķi tās pārskatīt. Spānijā, piemēram, ūdens ir ierobežots resurss un, lai samazinātu tā patēriņu, tika noteikta cena par kubikmetru, kura pieauga līdz ar patēriņu. Šāds mehānisms tomēr bija ļoti neizdevīgs lielām ģimenēm, jo piecu cilvēku ģimene “automātiski” patērē vairāk ūdens nekā persona, kas dzīvo viena, vai bezbērnu ģimenes. Pēc prasības izskatīšanas tiesā minēto cenu sistēmu atcēla¹⁸.

¹⁵ EESK atzinuma par tematu “Ģimene un demogrāfiskās izmaiņas” 4.5. punkts (OV C 161, 13.07.2007., 66. lpp.).

¹⁶ Komiteja šajā saistībā ir ieteikusi samazināt PVN, jo īpaši bērnu autiņiem. Skat. EESK atzinuma par tematu “Paaudžu solidaritātes veicināšana” 4.7. punktu (OV C 120, 16.05.2008., 66. lpp.).

¹⁷ EESK atzinuma par tematu “Paaudžu solidaritātes veicināšana” 4.8. punkts (OV C 120, 16.05.2008., 66. lpp.).

¹⁸ <http://sentencias.juridicas.com/docs/00285332.html>

Tādēļ būtu vēlams Eiropas līmenī sistemātiski veikt tiesību aktu ietekmes uz ģimenēm novērtējuma izpēti, lai izvairītos no to nelabvēlīgās ietekmes uz ģimenēm.

- 8.12. Bez tam svarīgi ir uzsvērt, kādā mērā reģionālā politika, politika investīciju, apmācības, mājokļu un nodarbinātības jomā ir savstarpēji saistītas un kā tās spēj, pat vairāk nekā “ģimenes politika” kā tāda, piesaistīt ģimenes un jauniešus konkrētai dalībvalstij, reģionam vai teritorijai un var sekmēt ilgtspējīgu vispārēju demogrāfisko dinamiku.
- 8.13. Komiteja pauž stingru atbalstu idejai pasludināt 2014. gadu par Eiropas ģimeņu gadu un atzīmēt ANO Starptautiskā ģimenes gada iedibināšanas 20. gadadienu. Mūsu sabiedrības nākotne ir atkarīga no nākamajām paaudzēm, kuras piedzims un augs ģimenēs. Nobeigumā tomēr jāuzsver, ka cerība uz labāku nākotni ir izšķirošais faktors, kad cilvēki pieņem lēmumu dibināt ģimeni. Valdības ir atbildīgas par cilvēku, ko tās pārvalda, cerībām. Tas ir viņu misijas cildenums un slogs.

Briselē, 2011. gada 4. maijā

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas
priekšsēdētājs

Staffan Nilsson
